

(24) *pekut birtänä yahşi kada*

bake one good cake

‘They bake a brioche.’ (UUM-TXT-FE-00000-B04.002)

Here *Pekut* ‘bake’ is used instead of Urum corresponding word *pişir*.

6. Borrowings from other languages

6.1 Georgian borrowings

In obtained data there were only a few words borrowed from Georgian; e.g.:

tavisuplad – ‘freely’;

russet-ya (Russia - DAT)– ‘to Russia’;

kalata-i(basket-ACC) – ‘basket’.

6.2 Greek borrowings

There was the only one that could be transferred via Russian.

medamorfos – ‘metamorphosis (transformation)’;

6.3 Azerbaijanian borrowings

In Azerbaijanian the word for *good* is *yaxşı* and the derived verb has recovered – *yaxşılaşdı* must be borrowed from Azerbaijanian.

7. Conclusions

The obtained data enables us to conclude that the borrowed words completely obey the norms of the Urum language grammar and make it easy into morphologically integrate in nominal part, in particular, in categories of case, number, and possession. Case, number, and possessive suffixes are directly added to the borrowed word stems keeping to the rule of vowel harmony existing in the Urum language.

In the verbal part language chooses three ways:

1. Loan verb preserves its infinitive form, then Urum auxiliary verbs - *imeh*, *olmah*, *etmeh* attach to it and they form a compound verb;

2. Predicative suffixes of Urum are attached to borrowed words creating a form according to Urum grammar rules;

3. The borrowed verb form replaces the corresponding Urum verb form.

Abbreviations

ABL: ablative; ACC: accusative; DAT: dative; GEN: genitive; INSTR: instrumental; LOC: IPFV: imperfective; locative; SG: Singular; PL: plural; POSS: possessive; PST: past; PST.COP: past copula; EPSM. COP: epistemic cocopula.

მარიკა ჯიქია, ნუცა ნერეთელი

რუსულ ნასესხობათა ინტეგრაცია ნალკელ ურუმთა ენაში

ადრიანოპოლის სამშვიდობო ხელშეკრულებით მანიფესტირდა 1828-29 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომის დამთავრება. გენერალ პას-კევიჩის შუამდგომლობით რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ პირველმა ერზრუმის ვილაიეთში მცხოვრებ თურქულენოვან ბერძნებს საქართველოს ტერიტორიაზე, კერძოდ კი ნალკისა და დმანისის ადგილობრივ მოსახლეთა მიერ მიტოვებულ მიდამოებში, საცხოვრებლად გადმოსვლის ნება დართო. ურუმთა (ასე ეწოდებოდათ ენობრივად გათურქებულ, ქრისტიანობაშენარჩუნებულ მიგრანტებს) გადმოსახლება 1830 წლის ბოლომდე გაგრძელდა.

ურუმული საინტერესო სოციალურ-ენობრივი ფენომენია. რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში თურქულის ძლიერი გავლენის შედეგად ერზრუმის რეგიონში მცხოვრებმა ბერძნებმა დაკარგეს მშობლიური ენა და ფაქტობრივად ანატოლიური თურქულის ჩრდილო-აღმოსავლურ დიალექტზე ამეტყველდნენ. გამოდის, რომ თურქულ ენობრივ სეგმენტს რეგულარულად იყენებდა არათურქული წარმომავლობის ერი. ამდენად იგი ვერ განვითარდა, ის კი არა – სტრუქტურულად გამარტივდა და გაღარიბდა კიდევ, რადგან თურქულ ენასთან ორი საუკუნის განმავლობაში არ ჰქონია კონტაქტი.

საბჭოთა რეალობაში საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობები მინიმალური დატვირთვით გადიოდნენ ქართულს. ნალკაში ჩასახლებულნი, ჩვენი შესწავლის ობიექტი ენის მატარებელნი, რუსულ განათლებას იღებდნენ, იშვიათად უწევდათ ურთიერთობა ქართველებსა და იმავე რეგიონში მცხოვრებ სომხებთან. მათმა ენამ რუსულის ძლიერი გავლენა განიცადა. ეს არ არის გასაკვირი: როგორც მე-19 საუკუნის საქართველოში, ისე მთელ საბჭოთა კავშირში რუსული ენა, ფაქტობრივად, იყო სახელმწიფო ენა.

ბილგეფელდის საუნივერსიტეტო პროექტის ფარგლებში სავლელ სესიებზე მასალა ჩანერა და თარგმნა პროექტის ერთ-ერთმა მონაწილემ ვიოლეტა მოიზიდიმ, რომელიც ზემოხსენებული ეთნოსის წარმომადგენელია.

ამ მასალაზე დაყრდნობით ჩატარებულმა კვლევამ გამოავლინა უცხოენოვანი ლექსიკის შეთვისების ძირითადი სტრატეგია: ზოგადად, ნასესხობები ემორჩილება ურუმული ენის გრამატიკის ნორმებს, რაც აადვილებს სახელებისა და ზმნების ინტეგრაციის პროცესს.

დღესდღეობით ნალკელ ურუმთა ენა მოიცავს რამდენიმე ენობრივ ლექსიკურ ფენას და, შესაბამისად, იგი შეიძლება ჩაითვალოს “შერეულ” ენად. საბჭოთა პერიოდში ურუმთა მეტყველებაში იმძლავრა რუსულმა კლიშეებმა; ის კი არა და, ყოველგვარი ადაპტაციის გარეშე მოხდა რუსული ფრაზებისა თუ წინადადებების სესხება; მცირე რაოდენობით დაფიქსირდა. ქართული, აზერბაიჯანული და ბერძნული ლექსიკური ერთეულები.

უცხოურ ლექსიკურ ერთეულებს ფონემატურსა და გრამატიკულ ინვენტართან შედარებით ენა ადვილად ითავისებს, აძლევს საკუთარ ჟღერადობას.

ჩნდება ბუნებრივი ინტერესი, თუ რამდენად ადეკვატურად არის დამკვიდრებული ურუმულში უცხოენოვანი ლექსიკური ერთეულები.

უნდა აღინიშნოს, რომ განხილულ სიტყვებში დაცულია ის ფონეტიკურ-ფონოლოგიური კანონზომიერებანი, რომლებიც ახლავს რუსიზმების დამკვიდრებას თურქულ ენებში..

ნასესხობები გადმოდის რუსული ზეპირი მეტყველების კვალობაზე.

მაგ.: ინერება და გამოითქმის *tilivizor*; /ie/-თი დამთავრებულ სიტყვებს დაბოლოება *-ia/ya*-თი ეცვლებათ:

mučenia 'ტანჯვა',

okrujenia 'გარემო',

pakalenya 'თაობა' და სხვ.

ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულთა დიდ ნაწილს არსებითი სახელები შეადგენს.

სახელის მრავლობითობა გადმოიცემა *-lAr/-nAr/-lär* აფიქსებით. ხმოვანთა ჰარმონიის კანონის შესაბამისად, აფიქსისეული ხმოვანი განპირობებულია წინამავალი მარცვლის ხმოვნით:

rodstvenik-lar 'ნათესავები',

slon-nar 'სპილოები',

kamfet-lär 'კანფეტები'.

ჩვეულებრივ, განუსაზღვრელი რიცხვითი სახელი *čöğ* 'ბევრი' სახელს შეიწყობს მხოლოდით რიცხვში. თუმცა გასაანალიზებელ ტექსტებში აქა-იქ საზღვრული მრავლობით რიცხვში შეგვხვდა: *čöğ mučenia-lar* 'ბევრი ტანჯვები'.

ურუმულს არ გააჩნია სქესის გრამატიკული კატეგორია და რუსულ არსებით სახელებს – საზღვრულებს – ზედსართავები (მსაზღვრელები) მხოლოდ მამრობითი სქესის ფორმით ერთვის:

vechni pereselenia 'სამუდამო გადასახლება',

gruzinski naselenia 'ქართული მოსახლეობა'.

კუთვნილებითი კატეგორია თურქულ ენათა ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია. იგი ურუმულში სრულად არის გამოვლენილი:

semja-m-da 'ჩემს ოჯახში',

agarod-un-a 'შენს ბოსტანს',

babuška-si 'მისი ბებია',

palajenia-mız-da 'ჩვენს მდგომარეობაში'.

მესამე იზაფეტური კონსტრუქცია მორფოლოგიური ინტეგრაციის თვალსაჩინო მაგალითია; ნასესხები სიტყვები ფორმდება სართებით ურუმული ენის აფიქსთა ინვენტარიდან: მსაზღვრელს ერთვის ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი, ხოლო საზღვრულს – მესამე პირის კუთვნილებითი აფიქსი: *ukraina-nın teritoria-sı* 'უკრაინის ტერიტორია'.

ზმნების ინტეგრაცია ასე ხდება: რუსული ზმნის საწყისი ფორმის /-ать/ ფორმანტს ჩამოშორებული აქვს სილბოს აღმნიშვნელი /ხ/ და მას შედგენილი ზმნის კვალობაზე ერთვის ურუმული დამხმარე ზმნა ან შემასმენლობითი აფიქსი :

atmečat ed-ier-lär 'ზეიმობენ';

näsıl paskha-i vstrečat ed-ier-lär 'როგორ ხვდებიან აღდგომას'.

ფაქტობრივად, შედგენილი ზმნა რუსული და ურუმული ზმნებით არის წარმოდგენილი:

nezavisimi ol-di 'დამოუკიდებელი გახდა';

izmenenya ol-di 'შეიცვალა';

nazıvatsa ed-er tsalka 'წალკა ეწოდა';

tsalka-da abasnavatsa et-tı-lar 'წალკაში დასახლდნენ';

o pastayanni abizatelni-idi 'ის მუდმივად აუცილებელი იყო';

orda dört ulitsa idi 'იქ ოთხი ქუჩა იყო';

bu dil dialekt-tır 'ეს ენა დიალექტია';

biz-ım halh çoğ gastepriimni-dir 'ჩვენი ხალხი ძალიან სტუმართ-მოყვარეა' და სხვ.

მოპოვებულ მასალებში დადასტურდა ქართულიდან შესული რამდენიმე ლექსიკური ერთეული, მაგ.

kada – ქადა, kalata – კალათა, tavisuplad - თავისუფლად;

ბერძნულიდან -- medamorfos 'გარდაქმნა';

აზერბაიჯანულიდან – yaxşı 'კარგი', yaxşılaşdı 'გაუმჯობესდა' და სხვ.

დასკვნის სახით: ნასესხები სიტყვები სრულად „ემორჩილება“ ურუმული ენის გრამატიკულ ნორმებს და აადვილებს მათ ინტეგრირებას.

სახელებს რაც შეეხება, ბრუნვის, რიცხვისა და კუთვნილებითი აფიქსები ნასესხებ ფუძეებს ხმოვანთა ჰარმონიის კანონის დაურღვევლად ერთვის.

ნასესხებ ზმნურ ფორმებში შენარჩუნებულია ინფინიტივები, დამხმარე ზმნებით – imeh 'ყოფნა', olmah 'გახდომა', etmeh 'კეთება' – ინარმოება შედგენილი ზმნები.

შემასმენლობითი სუფიქსები ნასესხებ სიტყვას ურუმული ზმნური წარმოების შესაბამისად ერთვის.